

Ivana Dimitrijević
ivanadimitrijevicbgd@gmail.com

Epska biografija Nikole Pašića

Apstrakt:

U fokusu interesovanja ovog istraživanja, nalazi se folklorna biografija Nikole Pašića, izneta u zbirci epskih pesama “Nikola Pašić u narodnim pesmama” Mladena St. Đuričića, iz tridesetih godina prošlog veka. Cilj istraživanja bilo je da se interpretira epski lik Nikole Pašića i utvrde eventualni mitski obrasci u njegovoj osnovi. Građa je analizirana i interpretirana kombinacijom literarnih i antropoloških metoda i smeštena u kulturni i politički kontekst u kome je nastala. Ovakvim pristupom, utvrđeno je da, na osnovu ove građe, još uvek nije moguće govoriti o mitu o Nikoli Pašiću. Međutim, moguće je govoriti o začetku ovog mita, koji se, u periodu oko Prvog svetskog rata, zahvaljujući istorijskoj ulozi Nikole Pašića, generisao na osnovu opštih tipova političkih vođa i brojnih staroslovenskih mitoloških obrazaca. Kao takav, on takođe predstavlja nastavak srpskog državotvornog mita iz 19. veka.

Ključne reči:

Nikola Pašić, folklor, Jugoslavija, Prvi svetski rat, epika, nacija.

*“Politika koja dotera narod do ćutanja
nosi u sebi nedogledne opasnosti, vodi
erupcijama iza kojih stoji pogibija državna”.*

Nikola Pašić, iz govora na velikom narodnom mitingu u Beogradu, jula 1896. godine.

Uvod

U Beogradu su, dvadesetih godina prošlog veka, u razmaku od samo nekoliko godina, objavljene dve zbirke - zbirka epskih pesama i zbirka šaljivih anegdota, koje se bave likom i delom poznatog političara Nikole Pašića. Pojavivši se pred sam kraj njegovog života, one predstavljaju svojevrsnu rekapitulaciju njegovog života.

Zbirka epskih pesama koja je predmet ovog rada sadrži šest pesama koje predstavljaju interesantan spoj starih epskih obrazaca i novih poli-

tičkih ideala. U njima vidimo Pašića kao uzvišenog narodnog vođu, koji nosi i neke odlike natprirodnih bića, koji sigurnom rukom vodi naciju kroz burna vremena Balkanskih i Prvog svetskog rata. Kao autor epskih pesama, navodi se izvesni Sava Drinosavčić, što predstavlja pseudonim anonimnog guslara. Zbirka pesama o Nikoli Pašiću samo je jedna od mnogih koje je ovaj autor spevao i objavio, prvenstveno na temu događaja i ličnosti iz perioda Prvog svetskog rata i, potom, Kraljevine Jugoslavije. Pod njegovim imenom u Univerzitetskoj biblioteci "Svetozar Marković", moguće je pronaći zbirke epskih pesama o povlačenju preko Albanije, venčanju i ubistvu kralja Aleksandra, knezu Pavlu, Milanu Nediću itd.

U radu sam se bavila likom Nikole Pašića u ovim pesmama. Sama priroda građe zahtevala je kombinaciju metoda. Koristila sam metodološke preporuke Snežane Samardžije za proučavanje epskih biografija u nekoliko tačaka, o čemu će biti više detalja u daljem tekstu. Za razmatranje šireg konteksta i epskog i mitološkog kompleksa koji se ocrtava u pesmama, poredila sam priču o Pašiću sa folklornim biografijama drugih političara, prvenstveno Karađorđa i Kneza Miloša, a potom ih stavila u društveno-istorijski kontekst nastanka zbirke.

Na samom kraju, pokušala sam da otkrijem i kako se tradicionalni obrasci epike prilagođavaju trenutnim istorijskim zahtevima. Utvrdila sam na koje se mitove epska priča o Nikoli Pašiću oslanja, među kojima je najvažniji mit o nacionalnom oslobođenju Srbije.

Nikola Pašić u epskim pesmama

U ovom delu pozabaviću se time kako je okarakterisan Nikola Pašić u šest epskih pesama koje je zabeležio Mladen St. Đuričić, tridesetih godina prošlog veka (Ђуричић 193?)¹.

Epske biografije

Kada se radi o srpskim epskim junacima, najpoznatije su studije o Starini Novaku (Самарџић 1988; Раденковић 1988) i Marku Kraljeviću (Златковић 2011), koje na tu problematiku gledaju pretežno sa književne strane, dok se likovi Karađorđa i Miloša Obrenovića razmatraju u dvema antropološkim studijama Dragane Antonijević (Антонијевић 2007a; Антонијевић 2007b). Upravo je u tim studijama pronađen model za analizu koji primenjujem u ovom radu, nastojeći da kombinujem književni i antropološki pristup.

¹ Tačnu godinu izdanja ove zbirke nije moguće utvrditi.

Poznato je da ponašanje protagonista narodnih pesama proističe iz razloga koji su izvan njih samih, kao i da su njihova individualna obeležja od drugorazrednog značaja (Ђеретић 2000, 54). I Klapp (Klapp 1948) i Deretić se slažu u ideji da je, u kreiranju popularnih heroja, mnogo važnije šta oni rade ili šta su uradili, negoli to kakvi jesu, u smislu njihovih ličnih osobina. Smatram opravdanim da analiza bude sprovedena tako što ću prvo izdvojiti karakteristike Pašićeve ličnosti, eksplicitno navedene u pesmama, a potom, neke od motiva, čijom se dubljom analizom dolazi do važnih informacija o osobinama implicitno pripisanim Pašiću, kroz njegova dela i zasluge.

U svojoj studiji "Biografije epskih junaka", Snežana Samardžija iznosi mišljenje da se mozaik epske sudbine sastoji iz nekoliko činilaca, a to su:

1) junakovo ime;

2) poreklo njegove snage;

3) njegovi epski atributi, u koje spadaju njegov fizički izgled, porodični odnosi, odnosi sa podređenima i nadređenima, njegov odnos prema veri, narodu, prijateljima i neprijateljima, njegov socijalni status. Ipak, kada se govori o junakovim odnosima sa drugima, treba imati u vidu Propovo upozorenje (Раденковић 1988) da istorijske ličnosti i događaji, kada ulaze u epiku, podležu njenim zakonima, te da priča služi da deluje na stvarnost, a ne da o njoj izveštava;

4) borba, koja je, ujedno, i centralni motiv svake epske biografije, zahteva jasno profilisane likove glavnog junaka i protivnika. Svaki epski sukob mora biti motivisan, a za definisanje motivacije u pesmama, važnu ulogu mogu imati starešine – porodice, zadruga, čete, države i dr;

5) i na kraju, smrt, u kom slučaju centralno mesto može zauzimati način na koji je do nje došlo, neko predskazanje ili predsmrtni zavet. Dok je predsmrtna poruka velikog junaka poslednja potvrda i njegove duhovne veličine, kaže Samardžija, dotle se amanet vladara oblikuje sa drugačijim razlozima. Po pravilu, junak ili kolektiv neće poslušati mudre savete samrtnika i time će preuzeti na sebe višestruki greh (Самарџија 2008, 163).

Epska poezija u stalnom je dosluhu i tesnoj vezi sa širim slojevima tradicije, sa ritualima, mitološkim i religioznim predstavama, kao i istorijskim činjenicama propuštenim "kroz poetičke zakonitosti epike" (Самарџија 2008, 19). Epsko ime i karakter se pune sadržajem u sižejnim konfliktnim situacijama, ali i prožimanjem mitsko-istorijskih činilaca, kao i "sadejstvom tipskih odrednica sa postupcima individualizacije" (Самарџија 2008, 19).

Ko Pašić jeste?

1. Ime

Nikola Pašić ime je dobio po svecu Svetom Nikoli, jer je bio rođen pred sam ovaj svetac, u decembru. Ime Nikola potiče od grčkog Νικόλαος, koje se sastoji iz νίκη, što znači “pobeda” i λαός, što znači mnoštvo, narod, ljudi (Online Etymology Dictionary). Dakle, Nikola može biti i onaj koji pobeđuje narod i onaj koji je narodni pobednik.

Sa druge strane, Pašić je prezime dobio po dedi, koji se zvao Paša (Казимировић 1990a, 150). Međutim, ako se uzme kao turcizam, reč “paša” označava titulu svetovnog generala, visokog dostojanstvenika i vojnih lica (Škaljić 1966, 511)

Inače, i Baja, Pašićev najpopularniji nadimak, predstavlja turcizam (tur. baymak), u značenju vraćati, opsenariti i – varati, i u osnovi je glagola “bajati”, kao i izraza “kobajagi” (Vučklija 1980, 102). Prema Vukovom Rječniku, “baja” je ženskog roda i označava bauka (Караџић 1818, 89). Međutim, isto tako, “baja” može označavati i malog brata (Тосић и сарадници 2008, 40).

2. Poreklo snage, mitska osnova i atributi

Pašić je rođen u zoru, na praznik Svetog Nikole. Saga o njemu započinje u trenutku kada su se začuli prvi petlovi – Perunovi glasnici, a “vreme izlaska i zalaska sunca je najpogodnije za magijske radnje – bajanja, čaranja, komunikaciju sa nečasnom silom” (Толстој и Раденковић 2001, XIX), dakle – liminalno vreme, u kojem je sve moguće i u koje se sanjaju proročki snovi.

U poslednjoj, VI pesmi posvećenoj njegovoj smrti možemo pronaći najviše atributa Pašićeve ličnosti na jednom mestu:

*Nema više na Jugu slovenskom
Strašnog starca Pašića Nikole
Gromovnika na nebu srpskome
Branitelja roda slovenskoga
desne ruke Aleksandra Kralja!*

Na ovom mestu, valjalo bi razmotriti analogije koje narodni pevač pravi između Nikole Pašića i raznih mitoloških likova. Ovaj postupak mitologizacije istorijskih ličnosti nije ništa novo, nalazimo ga i u primerima drugih epskih junaka, poput Starine Novaka (Самарџић 1988) ili Marka Kraljevića (Златковић 2011).

Na prvom mestu, tu je bog Perun, “strašni starac”. Osim “strašnim starcem”, Pašić se naziva i “divnim starcem”:

*A kad si ti došao na vladu,
Divni starče, Nikola Pašiću,
Dušmanu si zder'o obrazinu.*

Na ovom mestu treba imati na umu i da starac ovde ne dolazi isključivo u značenju “onaj koji je star”, već i u značenju glagola „starati se” (Раденковић 1988, 231; Цветановић 1988, 203; Тројановић 1983, 109).

U svom radu o liku starca u epskim pesmama, Danijela Petković kaže da se epski starci “najbolje uklapaju u sižejne funkcije vladara, žrtava, ali i savetodavaca, duhovnika” i da se “tu ostvaruje arhetipska sinonimija starost=nemoć i starost=mudrost, iskustvo” (Петковић 2010, 65-66). Ona govori o ambivalentnoj sudbini ovakvih junaka u našim epskim pesmama, tj. da je za njih rezervisana ili žalosna starost, puna omalovažavanja i nesreće, ili da se radi o visoko uvažanim starcima, čija se reč traži i poštuje (Petrović 2010). Svaka od osobina eksplicitno pripisanih Pašiću odgovara epskom junaku u poznim godinama, u ulozi cenjenog, mudrog i iskusnog savetodavca (Самарџија 2008, 37).

Sveti Ilija, sa kojim se Pašić poredi, u pesmama je, kaže Trojanović, kasnija hrišćanska verzija Peruna: “Tradicionalno verovanje našeg naroda amalgamisalo je potpuno starog Peruna sa Ilijom iz Sv. Pisma”. Sv. Ilija i članovi njegove porodice Ognjena Marija, Sv. Marina i Sv. Pantelija su u većitoj borbi sa đavolima i ostalim nečastivim silama (Тројановић 1983, 123).

Pašić se, na nekoliko mesta, dovodi u vezu i sa Svetim Nikolom. Ovaj svetac dolazi na njegovo krštenje i postaje mu kum (Ђуричић 193?, 15), a u snoviđenju njegovog oca, Sveti Nikola stoji na sred njihove rodne kuće (Ђуричић 193?, 7). Čajkanović ističe da je Sveti Nikola, kao jedan od hrišćanskih svetaca, poprimio karakteristike staroslovenskog božanstva podzemnog sveta (Чажкановић 1973, 159), te praktično postao jedan od njegovih naslednika (Чажкановић 1973, 189), i nastavlja: “Bog ‘stari krvnik’, prema tome, nije zao bog, nego **bog starac**, u čiju oblast spada uzimanje duša” (Чажкановић, 173, bold u originalu).

Simbol Nikole Pašića isto tako je i zmaj, koji, u pomenutom snoviđenju njegovog oca, izleće ispod zapaljenog kućnog krova, i bori se i pobeđuje aždaje koje simbolizuju Tursku, Bugarsku i Austro-Ugarsku. Simbol zmaja srećemo ponovo u petoj pesmi, ali sada u negativnom svetlu, kao simbol “švapskih monitora”, koji bombarduju Beograd. Kako navodi

Samardžija, “i sami zmajeviti, junaci imaju protivnike među *zmajevima*. Iskonski zaplet o ugrožavanju ljudskog roda preživio je i u elementima epskog obrasca, jer zmajevi otimaju devojke i postaju ljubavnici udatih žena” (Самарџија 2008, 166, kurziv u originalu).

U našoj narodnoj tradiciji, ale, aždaje ili lamnje, kako se dobro zna, demonska su bića koja predvode gradonosne oblake i oluju, a često se zamišljaju sa telom zmiје i velikim repom (Тројановић 1983, 149; Зечевић 1981, 63). One su u većitom sukobu sa zmajevima i dobrim zmiјama, koji seoski atar brane od vremenskih nepogoda (Тројановић 1983; Зечевић 1981), a “najveću lamnju ubio je Sveti Đorđe”, pored zmajeva i Svetog Ilije, najveći progonitelj ala (Зечевић 1981, 63).

Zmajevi su moćna mitološka bića, koja su generalno prijatelji ljudi (Тројановић 1983, 145). A kako kaže Snežana Samardžija, “u tradiciji srpskog naroda, poreklo junaka se prikazuje uz aktivni udeo fantastike” (Самарџија 2008, 38).

Interesantno je da Pašić ne poseduje mnoge attribute inače karakteristične za epske junake, kao što je “svijetlo” oružje i konj. Ipak, interesantan je jedan detalj. U jednom trenutku, kralj Petar govori Pašiću: “Aferim ti, Pašiću Nikola, / Tvoja pamet вреди Carigrada” (Ђуричић 193?, 19, pesma IV, kurziv I.D.). U odeljku o oružju kao atributu epskog junaka, Samardžija navodi uobičajenu formulu epskih pesama – “Valja sablja tri careva grada” (Самарџија 2008, 43, kurziv I.D.), koja ukazuje na vrednost junakovog oružja. Poenta promene je jasna: Pašićevo oružje je pamet. U tom smislu, pesme koje predstavljaju “megdan” jesu četvrta i peta pesma: “Pašić nadmudrio Bugare” i “Zauzimanje Zemuna i Srema”. U njima se odvija konačni obračun, u kome Pašić pobeđuje i ostvaruje svoju misiju oslobođenja i ujedinjenja srpskih zemalja.

Takođe, Pašić ne poseduje konja, ali se povezuje sa Svetim Nikolom, Plijom i Đorđem, što su, sve od reda, sveti konjanici. Konjanici i konj, kao izrazito ambivalentni simboli, često se dovode u vezu sa htonskim svetom (Самарџија 2008, 70), a htonsko poreklo junaka neretko se dovodi u vezu sa ovom životinjom (Самарџија 2008, 73). Samardžija takođe navodi čestu analogiju između neba i polja, gde se noćno nebo, osvetljeno zvezdom padalicom upoređuje sa slikom konja u galopu (gde se opoziciji nebo:zemlja pridružuje opozicija mrak:svetlost), a u pesmi “Smrt Nikole Pašića”, anonimni guslar kaže: “Ej Pašiću, zvezdo naša zlatna / Dugo si nas i sjajno vodila”, očigledno se služeći navedenom simbolikom.

Simbolika zvezde je takođe kompleksna, ali je sigurno da je neodvojiva od predstava o htonskom svetu, sukobu svetlosti i mraka. U staroslovenskoj kulturi, zvezda se povezuje sa demonima ali i sa osloba-

đanjem i begom iz tamnice, dok kasnija hristijanizacija dodaje značenje najavlјivanja i pokoravanja Božijoj volji na zemlji, kao i “večni život pravednika” (Самарџија 2008, 63-64).

Епитети poput “svetli” i “čestiti”, kao i poređenje sa Suncem ukazuju na arhaične predstave o vladaru i hrišćansko poimanje njegove moći, koja dolazi direktno od božanstva (Самарџија 2008, 130). I inače, prema Žilberu Diranu, celi mediteranski krug poznaje mit o solarnom božanstvu – ratniku, koji se suprotstavlja nekom lunarnom heroju ili demonu (Антонијевић 2007а, 45).

Osim eksplicitno, neke Pašićeve osobine čitamo i posredno, iz izjava drugih junaka ovih pesama, kao i kroz Pašićev odnos sa njima. Tako ga vojvoda Putnik naziva “mudrim državnikom”, a kralj Petar smatra da njegova “pamet вреди Carigrada”. Tumačeći san svoga sina neposredno pre Pašićevog rođenja, njegova baka zaključuje:

*“Drugo nije – već slava Srbije
“Iz našega doma poniknula*

Ovde se, smatram, ne radi više o atributu ličnosti, već o jasnom nacionalnom simbolu. Pašić je postao personifikacija nacije. Njegova ličnost je do te mere važna da nas autor izveštava kako posle njegove smrti po Beogradu deca pitaju: “Ko će Pašić od sada da bude?” (pesma VI, Ђуричић 193?, 28). Pašić je, dakle, gotovo institucija, ustanovljena funkcija, koja, u umovima savremenika, zna da nadiđe njegovu ličnost i fizičko postojanje.

3. Izgled

U delu u kom govorimo o Pašićevom izgledu i tome šta nam on može reći o Pašićevom folklornom liku, pođimo od sledećeg opisa u prvoj pesmi Đuričićeve zbirke:

*“Taman htedoh kuću pogledati
Šta bi s njome u plamenu živom,
“A kad tamo, moja mila majko
“Mesto naše kućice malene,
“Sija dvorac iz vilinske priče,
“Od biljura i kamena dragog,
“Na sred dvora starac čudnovati
“Beli mu se brada do pojasa,*

“Bradu gladi, mladu lozu sadi,
 “A viš starca spustilo se sunce,
 “Pa mu palo na kose srebrne;
 “Greje sunce sa starčeve glave,
 “Od njega su gore propevale!
 “A sve mi se čini, mila majko,
 “Beše glavom sveti Nikolaj!...

Brada ukazuje na starost i mudrost, sa jedne strane, ali sa druge strane, srebrna kosa, kao i Sunce koje se spušta ka njegovoj glavi ponovo ukazuju na Pašićevo božansko poreklo, implicirajući na boga Peruna i Svetog Nikolu.

4. Odnosi

Malo toga ima rečenog o Pašićevom odnosu sa članovima porodice. Ipak, na osnovu slutećih snoviđenja, u pesmama se pokazuje bliskost i ljubav supruge i oca prema njemu. Na taj način, posredno, imamo sliku jedne idealne porodice, u kojoj nema nikakvih sukoba između sina i oca, muža i žene (Самарџија 2008, 93).

Na sličan način, Pašićev odnos sa vladarima, kraljem Petrom i Aleksandrom, gotovo je harmoničan, iako istorijske činjenice pokazuju upravo suprotno, posebno u slučaju kralja Aleksandra. Kralj Petar je, u pesmama, oduševljen Pašićevom mudrošću, te on sedi sa kraljeve desne strane, dok na Pašićevoj sahrani, kralj Aleksandar iskreno žali zbog smrti svog “ministra prvog” (Питулић 2012, 228).

Zapravo, odnosi važni za Nikolu Pašića su na drugom, kolektiv-nom planu. Posle njegovog odnosa sa Bugarima i Austro-Ugarskom, Pašićev odnos sa sopstvenim narodom je najintenzivniji od svih. On je narodni vođa, ali istovremeno i narodni sluga.

5. Društveni status junaka

Pašićev društveni položaj je izuzetno ambivalentan. On je niskog porekla, sin sitnog trgovca i unuk pekara, ali je postao predsednik vlade, vođa najveće partije i najmoćniji čovek u državi. Dakle, njegov socijalni status spaja dno i vrh društvene lestvice. Mesto radnje je prvo Zaječar, daleka periferija², a potom Beograd, prestonica, gde se odvija odlučujuća bitka. Ali i prostor Balkana se može uzeti kao mesto nastavka radnje – jer je on zmaj koji širi krila preko čitavog poluostrva, kao njegov zaštitnik.

² Inače, radi se o grešci. Nikola Pašić nije rođen u Zaječaru, već u nekom od susednih sela. Kao moguća mesta njegovog rođenja, navode se i sela Zvezdan i Veliki Izvor kod Zaječara.

Pašićeva sudbina se, u pesmama, predstavlja kao teška, ali slavna: on je zatvaran, ali i oslobođan, osuđivan na smrt, ali i vođ velike partije. Zapravo, on je uzvišenog porekla, ali se žrtvuje za narod. U drugoj pesmi, u kojoj suđaje većaju nad sudbinom tek rođenog Pašića, vidimo da Pašić nije sasvim ni heroj ni sirotinja, ali je istovremeno pomalo od oba.

Inače, motiv proricanja sudbine pri rođenju čest je i u našoj narodnoj prozi. Ova tema je inače samo sekundarna manifestacija verovanja u sudbinu, koje je sižejni ekvivalent postavljanja teškog zadatka u bajci (Милошевић-Ђорђевић 2000, 56-57). Dakle, sižejna osnova epske priče o Nikoli Pašiću upravo je predanje o neumitnosti sudbine, što je, donekle, u neskladu sa daljim razvitkom same priče, ali i samom njenom istorijskom podlogom, budući da se ovo predanje obično javlja u pričama sa motivom prerane, neumitne smrti (Милошевић-Ђорђевић 2000; Толстој и Раденковић 2001, 520).

Šta Pašić radi?

1. Zasluge i glavni podvig

Pašiću se pripisuju i izuzetno velike i važne zasluge. On je osvetlao srpsko ime u svetu:

“Dok se nisi rodio, Pašiću,
 “Malo ko je znao za – Srbiju
 “I ko znade – po zlu nas je znao!
 “Jer nas Švabe klevetaše svetom,
 “Panjkaše nas Madžari i Nemci.

U istoj pesmi se navodi da je Pašić doneo “mudre” zakone, naoružao zemlju i proterao Turke, a njegove zasluge u pogledu odbrane, u pesmama, nadmašuju srpske teritorije, pa mu se, tako, kralj Petar obraća rečima: “Ti si našo pute i načine/Da se Balkan u slobodu vrati”, (pesma V, Ђуричић 193?, 21). Pored toga, Pašić je nadmudrio Bugare, oslobodio i ujedinio državu, što se navodi kao njegov pedesetogodišnji san (Ђуричић 193?, 26-22), sirotinju voleo, čuvao i pomagao, “vodio ali ne zavodio narod” (Ђуричић 193?, 27).

Čak se i neke vojničke zasluge, kao što je odbrana Beograda ili zauzimanje Zemuna i Srema, pripisuju Pašiću (“Sve si naše zemlje povratio/Česara si na uzici vukao/I proveo preko Save žedna”) (Ђуричић 193?, 26). Na prvi pogled, to izgleda paradoksalno. Kako je predsednik vlade u svojim sedamdesetim godinama mogao osvojiti bilo šta?

Orao, koji se javlja u snoviđenju Pašićeve supruge, često je simbol ili atribut božanskih likova u narodnoj književnosti, i tada je metafora carskog dostojanstva, svetlosti, ali i zmajskog porekla, pa se često dovodi u vezu sa zduhaćima (Самарџија 2008, 78). Inače, alegorično označava viteški rod ili šamansku sposobnost odabranih (Самарџија 2008, 195).

“Nikola Pašić nadmudrio Bugare” i “Zauzimanje Zemuna i Srema” su pesme o Pašićevom ostvarenju, one su kulminacija njegovog života i daju smisao celokupnoj njegovoj pojavi.

U pesmi “Nikola Pašić nadmudrio Bugare”, došlo je do iskrivljenja istorijske činjenice: Pašić je arbitražu ruskog cara tražio, kada je Prvi balkanski rat već uveliko počeo, i kada su, sve češće, Bugari kršili ugovor, a ne uoči osnivanja Balkanskog saveza i početka Prvog Balkanskog rata, kako se to u pesmi navodi (Казимировић 1990 II, 171). Da li se ovde radi o tome da čovek koji je neposredno učestvovao u ratu ne poznaje činjenice, ili o fabularnom zahtevu, u kome nema mesta za kompleksne političke mahinacije? Ili o ideji da je sukob između Srbije i Bugarske bio neminovan još od samog početka?

Bilo kako bilo, možemo reći da je, u ove dve pesme, izveden kompleksni postupak udvajanja delokruga protivnika (Самарџија 2008, 170). Protivnik nije samo Austrija, već postoji i unutrašnji protivnik – a to je Bugarska. Glavni junak je kralj Petar, a Pašićev lik je u delokrugu pomoćnika i služi da neutrališe i otkloni pretnju (Самарџија 2008, 200). Možemo reći da je ovde veliki sižejni potencijal ostao neiskorišćen – nema kulminacije i sukoba, kao ni osvete, što bi, po epskom modelu, trebalo da usledi (Самарџија 2008, 170-171). I ne samo to, kao što su Turci izbačeni iz priče o Prvom balkanskom ratu, Bugari su izbačeni iz priče o Prvom svetskom ratu, koji se, kako ćemo videti kasnije, predstavlja kao sukob isključivo između Austrije i Srbije.

Prema zakonu epske glorifikacije, kaže Samardžija, slavu junaku može doneti samo časna pobeda nad protivnikom (Самарџија 2008, 58). Koji je sadržaj te časne pobede u ovim pesmama? To je defanzivni rat, nenasilno i diplomatsko rešavanje političkih konflikata, kao i zaštita slabijih.

2. Kosovski ciklus i pesme o Nikoli Pašiću

Dok u kosovskom ciklusu, Miloš Obilić kao junak, svojom poznatom rečenicom, ukazuje na izdajnika – “Nevjera ti sjedi uz koljeno/ispod skuta pije hladno vino!” (Ђурић 2009, 269), ovde imamo potpuno suprotnu situaciju. Vojvoda Putnik kao junak sada je sporedni lik, sličnom rečenicom ukazuje na onog ko sada “menja” izdajnika, pravog junaka i

pomoćnika: “A ti imaš mudrog državnika/on ti sedi uz desno koleno/to je glavom Pašiću Nikola”. Unutrašnji konflikt postoji, Stojan Protić ustaje protiv Pašićevog predloga, ali se on razrešava na licu mesta, vrlo lako i nema važnu sižejnu funkciju. Dakle, na mesto predašnjeg izdajnika, narodni pesnik sada uvodi novog lika – Nikolu Pašića, za kog možemo reći da vrši funkciju mudraca i savetodavca.

Izdajnik, međutim, postoji, ali je, sada, na drugom planu. To su Bugari, čija je funkcija premeštena na spoljašnji plan, jer mudrost Nikole Pašića ne dozvoljava konflikt na unutrašnjem planu. Na ovom mestu, interesantna je važnost kolektivnih likova za sižee pesama o Nikoli Pašiću. Bugari su, svakako, sižejno najznačajniji kolektivni lik, ali su tu i “Madžari”, Nemci i Turci.

Naša epika je, inače, izrazito individualistička i bavi se ličnim ostvarenjem junaka. Međutim, sa Prvim srpskim ustankom, kolektivni junaci dobijaju na značaju, kada “sirotinja raja” dobija važnu ulogu u pokretanju i izvođenju ustanka, a mišljenje i kritika kolektiva imaju sve značajniju ulogu (Самарџија 2008, 279). Smatram da, u pesmama o Nikoli Pašiću, kolektiv dobija još veći prostor i značaj, budući da su “Bugari” jedan od glavnih likova ovih pesama. Duboko paradoksalni, “Bugari” su protivnici, izdajnici i bratski narod. I ne samo to, čak se može reći da su svi glavni likovi, pa i sam Nikola Pašić ujedno i kolektivni likovi, jer se izjednačavaju sa kolektivom, njihovo ostvarenje neraskidivo je vezano za želje i potrebe kolektiva, a ne za njihove lične pobude, osobine i želje. Zato, lik Nikole Pašića nije psihološki iznijansirani – on za time nema potrebe jer on nije ličnost, on je simbol Srbije.

3. Smrt

Kako kaže Vasa Kazimirović (Казимировић 1990 II, 656) i piše Politika, Pašić je sahranjen drugog dana posle smrti, 12. decembra, na insistiranje dvora, iako su radikali tražili da to bude četvrtog dana po smrti, 14. decembra. Ipak, to nije smetalo narodnom pevaču da proglasi: “za tri dana i tri noći tavne, / mrtav leži Pašiću Nikola, / U velikoj, u Sabornoj crkvi” (Ђуричић 193?, 27).

I na dan smrti Nikole Pašića, u epskoj pesmi ne prestaju mitski znaci: njegovu smrt najavljuje ljuti pisak vile, a on, mrtav, izriče zavet svom narodu. Predsmrtni amanet ili zavet karakterističan je za likove epske poezije, međutim, po pravilu, kolektiv neće poslušati amanet i mudre savete umrlog vladara, i “na taj način će preuzeti na sebe višestruki greh” (Самарџић 2008, 163). Kakvi su to gresi koje pevač sluti još 1926. godine, kada je izašla ova zbirka, vidi se u rečima samog amaneta: nesloga i netrpeljivost, večiti strahovi nacionalne misli.

Lik Nikole Pašića – šira perspektiva

Nikola Pašić jeste glavni junak ovih pesama, ali mu, ipak, fali razvijenija unutrašnja dimenzija. Mitska priča o junaku strukturirane se u skladu sa misijom koja mu je dodeljena (Антонијевић 2007а, 47). Stoga, ne čudi što su unutrašnji psihološki život i duga Pašićeva karijera jednostavno izostavljeni iz priče o njemu. Njegov zadatak je bilo oslobođenje i ujedinjenje nacije.

Pašićeva pamet je nešto mnogo manje uzbudljivo za narodnu epiku, ali nešto mnogo potrebnije za istorijski trenutak u kome pesme nastaju, kada konačno dolazi do ostvarenja spoljopolitičkog programa jedne nacije. Interesantno je da je, za razliku od oružja (sabli, pušaka i sl.) (Самарџија 2008), pamet nemoguće ukrasti, izgubiti, otuđiti. Ona je, stoga, potekla iz naroda i narodu ostaje, a na narodu je samo da je voli, možda i obožava i povinuje joj se. Jedini problem je što se ona nepovratno gubi sa smrću onoga koji je poseduje. Jasno je da smo ovde vrlo blizu kulta ličnosti – o čemu još za života Nikole Pašića pišu savremenici.

Otmica devojke je događaj koji često pokreće radnju i mejdan u našoj narodnoj epici (Самарџија 2008). Ni u jednoj od pesama o Nikoli Pašiću, nemamo motiv ženidbe niti otmice devojke, ali postoje indicije da se taj motiv latentno provlači kroz pesme. Ni u originalnim epskim pesmama iz starijih vremena, motiv rata i okršaja nije daleko od ženidbe: “povorka tada podrazumeva manifestaciju ratničke snage, a ženidba je tek idealan povod da se zametne kavga između protivnika” (Самарџија 2008, 136). Da li se, na ovoj liniji razmišljanja o Austriji, koja preti okupacijom, u pesmama sa naglašenom kolektivnom idejom, može reći da funkciju otmice devojke preuzima otmica zemalja?

Bilo kako bilo, ako na pesme pogledamo iz perspektive trojne strukture Cvetana Todorova, rođenje junaka predstavlja prvi događaj – dakle, onaj koji remeti predašnju ravnotežu. Mogli bismo se zapitati, kakva je to ravnoteža, tj. kakvo je to stanje koje je zauvek prekinuto Pašićevim rođenjem? On se rađa u Srbiji koja je slobodna i mirna, ali nekompletna, i on je taj koji to stanje treba da izmeni, preko kulminacije, što je borba sa Bugarima i Austrijom, do stanja nove ravnoteže, a to je konačno ostvarenje srpskog nacionalnog programa i Kosovskog zaveta: oslobođena i ujedinjena Srbija svih Srba. Pravi impuls za razvoj radnje dolazi odavde.

Iskustvo Prvog svetskog rata pokrenulo je epiku da smisao traži i na kosmičkom i na socijalnom planu, u starom sukobu između sila mraka i svetlosti, čiji su model stari kalendarski, agrarni mitovi: “Onostrana sila

preti epskom svetu, a *spasilac* uspostavlja narušenu harmoniju” (Самарџија 2008, 168, kurziv I.D.).

Suvajdžić kaže da je, u kosovskom mitu, “Miloš (je) simbol kosovske etike” (Питулић 2012, 244). Možda se može reći da je Pašić, u ovim pesmama, simbol nove etike, etike kompromisa, mudrog rasuđivanja i strpljive “borbe za sirotinju” – jedinstvo i život, umesto herojske borbe i pogibije za čast? Nacionalni ideal mudrog vođe zahteva red, razboritost i poredak iznad svega. Možemo, dakle, reći i da, pred sam odlazak klasične narodne epike sa istorijske scene, u njoj dolazi do temeljne promene u etičkoj osnovi. Junaci kao što su siloviti i hiroviti Starina Novak, Marko Kraljević i Karađorđe, koji su služili narodu u defanzivi i ilegali, sada više nisu potrebni.

Mit o Nikoli Pašiću

Da li se može govoriti o mitu o Nikoli Pašiću?

Ako sagledamo mit iz političkog ugla, možemo reći da je mit samostalan i nezavisan svet za sebe, kome nije potrebno nikakvo drugo utemeljenje osim njegovog sopstvenog tvrđenja. Isti mit se može javiti u krilu najrazličitijih, čak i oprečnih političkih sistema (Žirarde 2000, 10). “Mit je, pre svega, pokretačka tvorevina (...), on je poziv na pokret i delanje”, ali on ima i eskplanatornu vrednost, te svaka ozbiljna studija mora da uvaži oba ova aspekta mita (Žirarde 2000, 13). Mit ne mora biti koherentan ni kao smisaona celina; on je često protivrečan, njegova stvarnost polimorfna, a njegova značenja ambivalentna i promenljiva. Ipak, postoji nešto što je zajedničko za sve mitove, a to je njihova logika. U mitu, pak, ništa nije slučajno, elementi se nižu jedan za drugim po jasno utvrđenim pravilima (Žirarde 2000, 16-17). Isto tako, osnovna funkcija svakog mita je “prestrojavanje ljudske misli” i građenje vizije kolektivne prošlosti, sadašnjosti i budućnosti (Žirarde 2000, 206). Ne treba zaboraviti na iracionalnu dimenziju mita, na snažni emotivni naboj koji on izaziva (Žirarde 2000, 25), što je, osim njegovog značenja, mora biti, osnova za njegovu delatnu funkciju.

Mitovi nam otkrivaju neke od najtežih kontradiktornosti sa kojima se susreću kulture, posebno u moderna vremena (Žirarde 2000, 203; Антонијевић 2007а, 21). То, за нас, у овом раду, значи да се у обзир мора узети како прича о Пашићу учествује у осмишљавању заједничке националне прошлости и идентитета (Антонијевић 2007а, 23).

Ne znamo tačnu godinu, ali znamo da su epske pesme o Nikoli Pašiću nastale tridesetih godina, neposredno nakon smrti Nikole Pašića,

u vreme u kome je postalo jasno da ostvareni san o oslobođenju i ujedinjenju nije tako bajkovit kako se očekivalo – kralj je ubijen, puca se u skupštini, komunisti jačaju i doživljavaju se kao pretnja nacionalnom idealu, ekonomija je u rasulu, jačaju nacionalne i religijske tenzije, dok u Evropi jačaju fašizam i nacizam... Ne treba ići dalje od toga da se dokaže do koje mere je to bio krizni trenutak, idealan za epski poziv, ili bolje rečeno – vapaj za Spasiteljem.

Dalje, postoji nekoliko tipologija epskih junaka, ali i folklornih i književnih junaka uopšte. Za naše potrebe, od koristi će biti Žirardeova tipologija (Žirarde 2000).

Raul Žirarde, u jednom delu svoje studije posvećene političkim mitovima i mitologijama, razmatra mitove o Spasitelju i razlikuje četiri idealna tipa nacionalnih spasitelja:

1) tip Sinsinatusa krase odmerenost, staloženost, osećanje za “pravu meru”, zazor od ideoloških i avanturističkih preterivanja (Žirarde 2000, 83). Ovo je junak poretka, norme, ustaljenosti;

2) drugi tip je sirov, silovit, odlučno odbija prethodno opisani sistem vrednosti. To je “mladi vođa željan slave”, koji poziva na potčinjenost, pokornost, akciju i pohode (Žirarde 2000, 84). Najbolji primer je Aleksandar Makedonski;

3) treći tip je arhetip mudrog zakonodavca, uspostavitelja novog poretka. Najpoznatiji lik mudrog zakonodavca je Solon;

4) arhetip propovednika, vizionara, mesijanskog vođe poput Mojsija je četvrti tip Spasitelja. Žirarde ovde misli na kult ličnosti: “Nagoveštavajući vremena koja dolaze, on je u stanju da pročita budućnost, da sagleda ono što drugi još nisu kadri da opaze. (...) Sudbina generala De Gola je sudbina Francuske, (...) (T)aj proces stapanja sudbine pojedinca sa sudbinom čitavog naroda, poistovećivanja zajednice i profetskog tumača njene istorije, nalazi svakako svoje vrhunce u halucinantnoj povorci velikih diktatorskih ‘vođa’ kojima obiluje 20. vek.” (Žirarde 2000, 89).

Ono što je zajedničko za Spasitelje bilo kog tipa jeste da su oni borci. Bilo da uspostavljaju ili podrivaju poredak, njihova ličnost “uvek znači raskid, preokret, prekretnicu” (Žirarde 2000, 91).

Kako smo malopre videli, Pašić se može poistovetiti sa prvim, trećim i četvrtim tipom, ali najviše odgovara kategorijama Sinsinatusa i Mojsija. On je prvenstveno mudar, razborit, strpljiv, požrtvovan – sve što treba i što je trebalo maloj zemlji umetnutoj među carstvima u veku diplomatije i Velikom ratu. Ali, ovaploćuje i čitav narod, a pripisuju mu se i velike ratne zasluge i donošenje važnih zakona itd.

Na manje opštem planu, Pašić zauzima svoje mesto u mitološkom sistemu ovih prostora. Osim kao deo šireg mitskog kompleksa guslara

Save Drinosavčića o Prvom svetskom ratu, jasno je da je epska priča o Pašiću nastavak još jednog mitskog kompleksa, koji Dragana Antonijević naziva velikim srpskim osnivačkim državotvornim mitom (Antonijević 2007a, 99), a koji se, prvenstveno, odnosi na Kosovsku bitku i dva ustanka u 19. veku.

Kako Piter Manc navodi, “svaki mit koji poznajemo ima svoju prošlost i svoju budućnost” (Coupe 2009, 101). U tom smislu, priča o Pašiću se nadovezuje na prethodne priče o velikim istorijskim prelomima, borbama i borbama (tu prvenstveno mislim na mitove o Karađorđu i Milošu Obrenoviću, odnosno srpskoj revoluciji s početka 19. veka) (Antonijević 2007a; Antonijević 2007b), i sa njima čini logičku celinu.

Kako navodi Lorens Kup, pokušavajući da objasni mehanizam mitske misli, mitovi se stalno iznova stvaraju, nadovezujući se jedni na druge, pri čemu prethodni događaj predstavlja tip, a naredni antitip, ali ne u smislu njegovog antipoda, već ostvarenja, konačne realizacije. Drugim rečima, večita tenzija između onog što je već ovde (ortodoksno) i onog što tek treba da dođe (radikalno), između obećanja i ispunjenja (Coupe 2009, 100). Otud na samom kraju priče o Nikoli Pašiću najava i poziv za novi mitski kompleks: sada, kada je oslobođenje i ujedinjenje ostvareno, potreban je heroj koji će ga održati (Antonijević 2007a, 97).

Zanimljivo je poklapanje između Diranove ideje o mirovnom sporazumu i ratničkoj bici kao dvema osnovnim funkcijama nastanka i opstanka države, sa jedne strane, (Antonijević 2007a, 103), a sa druge, razlike koju su stari Grci pravili između stanja reda, pravde i umerenosti (diké) i haosa, neravnoteže i neumerenosti (hybris), koje uočava Vernan (Antonijević 2007a, 52). Zapravo se radi o stanju ljudske misli u okolnostima političkog zadovoljstva i nezadovoljstva. Prvo se pokušava zadržati, a drugo se stalno pokušava prekinuti, izbeći, preokrenuti, izmeniti. Nasilje i nenasilje kao sredstva, i zadovoljstvo i nezadovoljstvo kao motivacija i cilj – oko ovih izbora i njihovih kombinacija se u folklornim delima vrte velike ličnosti naše istorije, kako Karađorđe i Miloš, tako i Nikola Pašić. Nikola Pašić kao folklorni junak je jedinstven po tome što on nedvosmisleno i uvek bira nenasilje.

Ako sagledamo istoriju i navedena tri junaka uporedo, nije iznenađujuće što nenasilje sve više jača kao ideal, kako se srpska država širi i jača. Stanje je sve manje nezadovoljavajuće i sve više postoji potreba da se ono zadrži i održi, pre nego da se menja.

Ipak, smatram da je nemoguće, na osnovu samo jedne zbirke pesama, govoriti o mitu u pravom smislu te reči. Razvoj epske biografije

i mita je dug i složen društveni proces, koji se sastoji iz različitih faza (Žirarde 2000, 81-82). Potrebno bi bilo obraditi znatno veću količinu građe i raznorodnog sadržaja o Nikoli Pašiću da bi se mogli doneti značajniji zaključci.

Ostaje da na kraju uočimo neke od nerešivih paradoksa, kojima se ova mala, ali značajna zbirka pesama bavi i koje pokušava da pomiri:

1) paradoks legitimiteta – Pašićevo pravo da vlada dolazi odozdo, od samog naroda, ali i odozgo, od Boga, zahvaljujući njegovom božanskom, mitskom poretku;

2) paradoks vlasti (koji proističe iz prvog paradoksa) – Pašić je, istovremeno, i narodni vođa i narodni sluga;

3) paradoks porekla – Pašić je i siromah, narod, plebs, ali je, istovremeno, visokog, gospodskog i božanskog porekla;

4) Bugari su i braća i izdajnici;

5) nacija mora (trebalo bi) i ne mora (dešava se) biti jedinstvena.

Kada govorimo o naciji i novim koncepcijama, možemo reći da i narodna književnost verno odražava misaone tokove. Pa tako, postupak u kome lik iz delokruga pomoćnika (Pašić kao savetodavac kralja Petra) preuzima glavnu ulogu odgovara tadašnjoj političkoj ideji: kralj više nije glavni junak, već premijer – on ima najviše moći i uticaja.

Samardžija kaže da arhaično poimanje legitimiteta vlasti pretpostavlja da on dolazi od viših sila i bogova (Самарџија 2008, 209). Novi, devetnaestovekovni legitimitet, na kome je Pašić izgradio sebi karijeru i kojeg je autor vrlo dobro svestan, zasniva se na podršci običnog naroda. Pašić treba da bude figura koja će pomiriti ova dva, tako dubinski nepomirljiva legitimiteta.

Prema Bugarima se, u ovim pesmama, kako smo videli, takođe zauzima ambivalentni stav. Pravi se razlika između bugarskog naroda, koji je dobar i bratski, dok je njegova vlada pohlepna, izdajnička, ali i glupa; Pašić je nasamario bugarske vlastodršce, a oni ne vide šta im se sprema. U narodnoj epici, za izdaju nikada nema oprostaja, što donosi još jedan dubinski paradoks: kako poštovati tu maksimu, a istovremeno pojmiti Bugare kao bratski narod? Možda je to razlog zašto se guslar rešava da tu temu na fini način zaobiđe, klimavim razlikovanjem između bugarske vlade i naroda, što je koncepcija koja, ako se prihvati, posledično podriva prvu i drugu tvrdnju i samu veru u mogućnost jedinstva nacije. Ovaj stereotip o Bugarinu izdajniku u folkloru opstaje i do danas.

Zaključak

Pred sobom, dakle, imamo šest epskih pesama koje predstavljaju začetak jednog mita, sačuvan u šest pesama koje su došle do nas. One predstavljaju mit u njegovoj početnoj fazi, kada je istorijska ličnost i dalje prisutna sa svojim individualnim osobinama (imamo i datum rođenja i smrti, detalje konkretnih političkih mahinacija koje je Pašić sprovodio i sl.), ali se, kroz nju, ipak jasno naziru folklorni tipovi.

Možemo reći i da je ova zbirka prvenstveno politička debata. Ona se bavi nepodnošljivim kontradiktornostima koje moderna politička misao donosi, kada se suoči sa tradicionalnim vrednostima, normama i kategorijama. Epska priča o Pašiću neodvojiva je od šireg epskog i mitskog korpusa srpske kulture, kao i od istorijskih okolnosti u kojima se javila. Ona se nadovezuje na stariju epiku, koristi najdublje mitske i paganske simbole, ali istovremeno odražava i, za to vreme, najnovije političke ideje, a čak i najavljuje one koje će tek uslediti.

Ova zbirka epskih pesama predstavlja zakasneli poziv, koji je ostao bez odgovora: ostavši bez jednog svog predvodnika i simbola, stari, dotrajali poredak i sistem vrednosti učinio je još i ovaj pokušaj da se zadrži na istorijskoj sceni. Politička generacija radikala koja je rasla uz Nikolu Pašića i podržavala ga jednostavno se izgubila, u drastično izmenjenim političkim, ekonomskim i kulturnim okolnostima. Umesto da zaživi u narodnim masama, kao što je to bio slučaj sa Knezom Milošem, Karađorđem ili Markom Kraljevićem, Pašićev put u tradiciju je presečen istorijskim previranjima u tadašnjoj Jugoslaviji, i to, paradoksalno, upravo sa dolaskom ideja socijalizma, kojima je mladi Pašić bio inspirisan. Tako se on, umesto u epiku, preselio u retka akademska i umetnička dela.

Na kraju, kada smo razmotrili šta mit govori, ostaje da razmotrimo ono najvažnije – šta mit radi. Smatram da je glavni cilj ove zbirke, pored veličanja lika i dela političara koji uspeva da pomiri duboke političke kontradiktornosti, taj da se Prvi svetski rat, u kome je Srbija doživela demografsku katastrofu, izgubivši trećinu stanovništva, prikaže kao katastrofa samo na prvi pogled; rat zapravo treba da predstavlja i upamti se kao najsvetliji momenat srpske istorije, uprkos ili možda upravo zahvaljujući teškim žrtvama. Konačno je srpsko i carstvo zemaljsko i carstvo nebesko, a takvo postignuće ne može imati dovoljno žrtava. I za takvo postignuće vredi ginuti još, ako bude bilo potrebno, u slučaju da mu neke sile zaprete, bile one unutrašnje ili spoljašnje.

Sada kada je kosovski zavet ispunjen, u kolektivnoj svesti se javlja strah da bi mogao iskliznuti iz ruku. Drugim rečima, ono na šta ove

pesme pozivaju je opreznost i spremnost na dalju borbu. Pravo na ovako nešto uzimaju iz specifičnog tumačenja prošlosti o kome je bilo reči. Ona nije tragična, već svetla i slavna. I takva mora da oстане.

Izvori:

Ђуричић, Младен Ст. 193? *Никола Пашић у народним песмама: (са два сликама) певао Дриносавичић*. Београд: Издање књижарнице Бор. Ј. Димитријевића.

Literatura:

Антонијевић, Д. 2005. "Антропологија фолклора – перспективе истраживања". У *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*, ур. Љиљана Гавриловић, 245-251. Београд: САНУ.

Антонијевић, Д. 2007а. *Карађорђе и Милош: мит и политика*. Београд: Српски генеалошки центар.

Антонијевић, Д. 2007б. *Карађорђе и Милош: између историје и предања*. Београд: Српски генеалошки центар.

Bošković-Stulli, M. 1983. *Usmena književnost nekad i danas*. Београд: XX век.

Vujaklija Milan. 1980. *Leksikon stranih reči i izraza*. III izd. Београд: Prosveta.

Деретић, Ј. 2000. *Српска народна епика*. Београд: Филип Вишњић.

Ђурић, В. 2009. *Антологија народних јуначких песама*. Београд: СКЗ.

Etymology Dictionary Online. Dostupno na <https://www.etymonline.com/>

Зечевић, С. 1981. *Митска бића српских предања*. Београд: Етнографски музеј.

Златковић, И. 2011. *Епска биографија Марка Краљевића: тематско мотивска основа*. Београд: Завод за уџбенике.

Казимировић, Васа. 1990. *Никола Пашић и његово доба: 1845-1926*. I и II. Београд: Нова Европа. Караџић, Вук Стефановић. 1818. *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечма / скупио га и на свијет изнео Вук Стефановић Караџић*. I изд. Беч: Gedruckt bei den P.P. Armeniern.

Кларп, О. Е. 1949. The Folk Hero. *The Journal of American Folklore* 62 (243): 12-25.

Кларп, О. Е. 1948. The Creation of Popular Heroes. *The American Journal of Sociology* 54 (2): 135-141.

Милошевић-Ђорђевић, Н. 2000. *Од бајке до изреке: обликовање и облици српске усмене прозе*. Београд: Чигоја штампа.

Петковић, Д. 2010. "Епски стогодишњаџици – поштоване старине и исмејани старци". У *Ликови усмене књижевности*, ур. Снежана Самарџија. 65-91. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Питулић, В. Д. 2012. „Кнежева вечера у кругу варијаната“. У *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду*, ур. Бошко Сувајџић. 225-249. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Раденковић, Љ. 1988. "Митски атрибути Старине Новака у епској поезији Јужних Словена и Румуна". У *Старина Новак и његово доба*, ур. Радован Самарџић, 211-248. Београд: САНУ.

Самарџија, С. 2008. *Биографије епских јунака*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Самарџија, С. (ур.) 2010. *Ликови усмене књижевности*. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Самарџић, Р. (ур.) 1988. *Старина Новак и његово доба*. Београд: САНУ.

Сувајџић, Б. (ур.) 2012. *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду*. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Толстој, С. М. и Љ. Раденковић. 2001. *Словенска митологија: енциклопедијски речник*. Београд: Zeptr Book World.

Тројановић, С. 1983. *Главни српски жртвени обичаји. Старинска српска јела и пића*. Београд: Просвета.

Ђосић, Павле и сарадници. 2008. *Речник синонима*. Београд: Отворена књига.

Цветановић, В. 1988. "Неки елементи митског у лику Старине Новака код Срба". У *Старина Новак и његово доба*, ур. Радован Самарџић, 201-211. Београд: САНУ.

Coupe, L. 2009. *Myth*. Abingdon: Routledge.

Чајкановић, В. 1973. *Мит и религија у Срба*. Београд: СКЗ.

Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpsko-hrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Ivana Dimitrijević

Epic biography of Nikola Pašić

The focus of this paper is on the biography of the famous Serbian politician Nikola Pašić, as he was presented in six epic poems. These poems were collected by Mladen Đuričić Sr. and published in his book of folk poetry "Nikola Pašić in folk songs" in the years after the First world war. The purpose of this paper was to interpret Nikola Pašić's epic character and determine which traditional patterns lie in its basis. A combination of literary and anthropological methods was required to analyze and interpret the material. The results have shown that it is impossible to speak of myth about Nikola Pašić in the full meaning of the word. However, it is possible to speak of a developing myth, which was generating in the years after the First world war, bringing together historical facts, common folk types of political leaders and patterns from Slavic mythology. Crucial role Nikola Pašić had in historical events in this period triggered the process of myth creation. As such, his story was meant to resume Serbian national myth from the 19th century.

Keywords: Nikola Pašić, folklore, Yugoslavia, First world war, epics, nation.